

FIGUR 2.5 SAMMENLIGNING AF DE TRE FEMINISTISKE BØLGER

	Første bølge	Anden bølge	Tredje bølge
Periode	Slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet	1960'erne og 1970'erne	1990'erne og frem
Politisk bevægelse	Suffragetter, stemmeretsforkæmpere	Rødstrømpebevægelsen	Queer-bevægelsen, postkoloniale feminister, Normstormerne
Kritik af	Ulighed i formelle rettigheder, for eksempel i forhold til ejendomsret, forældremyndighed og stemmeret. Statslig lovgivning	Magtforhold, baseret på uformelle normer og socialisering. Traditionelle institutioner som eksempelvis ægteskab og patriarkalsk familiemønster	Begrænsninger af kønsidentitet og seksualitet i sproglige konstruktioner af køn. Diskursiv magt
Midler	Demonstrationer og militante angreb på myndigheder	Demonstrationer og happening. Etablering af fællesskaber kun for kvinder (separatisme)	Demonstrationer. Forsøg på at overskride vedtagne kønsnormer gennem sproget (for eksempel "hen") og gennem udseende, der gør op med kønsideal
Mål	Ligestilling gennem politiske og økonomiske rettigheder. Anerkendelse af kvinder som borgere	Frigørelse fra undertrykkelse. Opgør med autoriteter og institutioner som for eksempel ægteskabet	Opløsning af begrænsende (binære) og heteronormative køns kategorier

Feminismens tredje bølge adskiller sig fra de to foregående ved, at det er vanskeligere at få øje på én samlet bevægelse, ligesom der ikke længere er tale om én *kvindekamp*. Det er i højere grad forskellige bevægelser, der også involverer mænd, seksuelle minoriteter og transkønnede, som alle opfatter feminisme som et værktøj til at gøre op med begrænsende kønsnormer.

En anden strømning i den tredje feministiske bølge er den *postkoloniale feminisme*, der ligger i forlængelse af *Black Feminism*, som var en del af den amerikanske borgerrettighedsbevægelse i 1960'erne og 1970'erne. Fortalerne for Black Feminism mente, at sorte kvinder oplevede en anden form for undertrykkelse end hvide kvinder i kraft af deres hudfarve, og at den hvide kvindebevægelse ignorerede den ra-

cediskrimination, som de sorte kvinder var udsat for (se også afsnittet om det intersektionelle perspektiv, s. 67).

Hvad er magt?

Kritik af magt er fælles for alle tre feminisme-bølger. Men det er samtidig nogle ret forskellige former for magt, som stemmerets-, rødstrømpe- og queer-bevægelsen kritiserede. Før grundlovsændringen i 1915 var kvinderne udelukket fra den formelle politiske og økonomiske magt, og de ønskede at tage del i den. Rødstrømperne, derimod, protesterede mod uformelle magtstrukturer for eksempel i familien og ægteskabet i 1970'erne, mens queer-aktivister i dag vender sig mod de begrænsninger i vores forståelse af køn, der ligger i sprogets magt.

Synspunkter: En ny fjerdebølge-feminisme?

Twerk Queen, Louise Kjølsten:

"Jeg vil helt klart definere mig som fjerdebølge-feminist." (...) Når man ser på mig og på twerking ud fra andenbølge-feminismens begreber, så vil jeg ofte blive forstået som en undertrykt. At jeg tror, jeg gør det her for min egen skyld, men i virkeligheden tilpasser jeg mig normen for kvindelighed. Jeg synes, at det er vigtigt, at vi i 2017 begynder at anse kvinder som subjekter, der tager valg. Hvis en mand tager et kors på, udtrykker han sin religion. Hvis en kvinde tager et tørklæde på, så er hun undertrykt. Vi kommer ikke videre i den her diskussion om ligestilling, hvis ikke vi begynder at se kvinder som handlende væsener.

En af de smukke ting ved fjerdebølge-feminismen er begrebet *reclaiming*. Det er det, de homoseksuelle gjorde med ord som *fag* og *gay* i 1980'erne. Hvor man tager magten over ordet tilbage og bruger det

De tre veninder Nikita Klæstrup (tv.), Ekaterina Krarup Andersen (midtfor) og Louise Kjølsten kalder sig for et feministisk Girl Squad. De ser sig selv som del af en ny fjerde bølge af feminister, der udtrykker sig på sociale medier og især er optaget af kvinders seksualitet og krop og kritiserer fænomenet slutshaming (se bogens sociologi-del).

om sig selv, så det ikke kan bruges mod en.

Når folk kalder mig luder, så er deres intention, at jeg skal skamme mig. Jeg skal blive ked af det, føle mig forkert og holde op med at gøre det, de ikke bryder sig om. Jeg *reclaim*er det, når jeg siger okay, det at have en fri seksualitet er det, du kalder en luder, så har jeg ikke noget problem med det. Så er jeg en luder, hvad vil du gøre ved det? Jeg og mine veninder er *happy naked whores all the way*.

"Hvad er det! Det er kvindekampens nyeste fortrop", Marie Carsten Pedersen, Magasinet Zetland 16. november 2016

Forfatter Susanne Staun:

»Jeg kan ikke se den store forskel på, hvordan disse kvinder udstiller sig selv, og hvordan medierne har udstillet kvinder altid«, skrev en mand i et kommentarspor om den nye flok afklædte feminister. Det kan jeg, trods ekstensiv brug af cool ord som *reclaim*, desværre heller ikke.

Det er øjensynlig umådelig svært at forstå det helt basale, nemlig at ingen anfægter deres ret at knalde og vise al den hud, der kan opstøves i de bedre kredse; vi forstår bare ikke, hvorfor der absolut skal publikum på (...) For uanset hvilket køn der trækker bukserne ned, så er og bliver det verdens ældste og nemmeste trick, og det gør mig trist på planetens vegne at se det virke gang på gang. Til overflod gør de nye feminister heller intet godt for den gruppe, de foregøgler at ville hjælpe ud af skammens hule.

Vil Fede Dorrit føle sig empowered og inspireret? Ja, måske til at nedlægge

sin Insta
Fede Dorrit
bedre, de
alder me
porno, p
70'erne
at være
dendshist
sex med
meget tø
det eller
Det er
kroppe o

Magt
mange r
at vi me
selv om
eksempe
er forske
løn, når
for magt,
ver sig ve
den foreg
seksuelt
frygter at

Den a
Dahl (19
anvendte
samfund
magt, nå
person B
ikke ville
skriver n
og som k
Men om
tvang, ov
han ikke
lyst for e
efterfølge
udovelse

sin Instagram. Faktisk er sandheden om Fede Dorrit, at hun havde det betydelig bedre, dengang de gamle feminister var på alder med trebanden, dengang før selfies, porno, plastik og internet. For i 60'erne og 70'erne var alle grimme og ligeglade med at være det (...) Aldrig før eller siden i verdenshistorien har så mange haft så meget sex med så mange forskellige og smidt så meget tøj – uden hverken at opreklamere det eller skamme sig.

Det er således ikke trebandens nøgne kroppe og skære lyster, der udskammes,

Magtudøvelse kan altså finde sted på mange måder, og det er ikke engang altid, at vi med det samme får øje på magten – selv om den påvirker os. Handler det for eksempel om magtudøvelse, når der i dag er forskel på hvad kvinder og mænd får i løn, når de går på arbejde? Er det et udtryk for magt, når børnehavedrengen ikke oplever sig velkommen i eventyrlegen, fordi den foregår i 'prinsesserummet'? Eller når seksuelt udfarende unge piger eller drenge frygter at blive kaldt sluts eller fuckboys?

Den amerikanske politolog Robert Dahl (1915-2014) står bag den måske mest anvendte definition af magt inden for samfundsvidenskaben. Ifølge Dahl er det magt, når "en person A kan få en anden person B til at gøre noget, som B ellers ikke ville have gjort". Dahls definition beskriver magt som noget, man kan have – og som kan få andre til at ændre adfærd. Men om adfærdsendringen opstår ud af tvang, overtalelse eller manipulation, er han ikke inde på. Når magt udøves åbenlyst for eksempel i form af en ordre, som efterfølges, taler man om *direkte magtudøvelse*. Det kan for eksempel være en

når de gamle feminister tager fat, men alene den rungende tomhed i pseudonarrativet om en fjerde bølge.

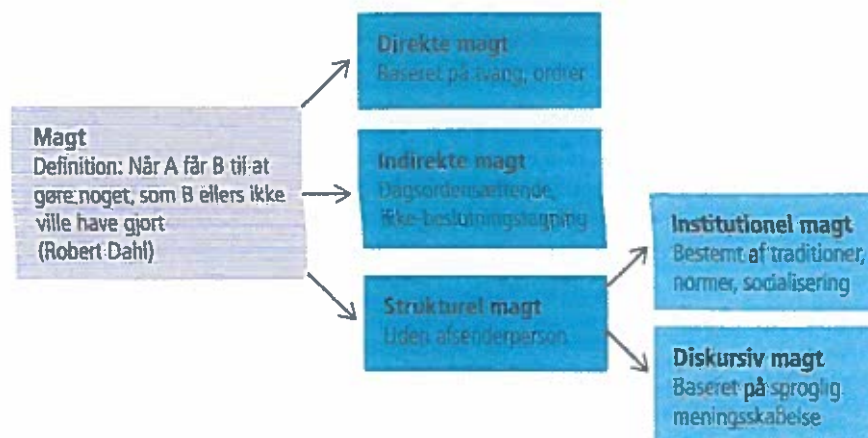
Tre veninder gør ingen bølge. Men står der pludselig 3.000 nøgne kvinder på Rådhuspladsen, hvoraf halvdelen er fragtet derhen med busser fra Jylland, og reclaimer for vildt med en sammenhængende feministisk historie, så lytter jeg.

"Når labre lopper gør", *Politiken*, 14. januar 2017.

dreng, der ikke må få langt hår for sine forældre. I den patriarkalske familieform var "fordi far siger det" det bedst tænkelige argument i børneopdragelse. Men den direkte form for magt kan imidlertid være svær at retfærdiggøre i et moderne samfund, hvor vi hylder demokratiske værdier om samtale og sætter spørgsmålstegn ved traditionelle autoriteter.

Derfor kan *indirekte magtudøvelse* være mere effektiv til at få andre til at gøre, som man ønsker de skal. Indirekte magt er kendetegnet ved, at man ikke aktivt presser beslutninger ned over hovedet på nogen. I stedet udøves den mere diskret ved, at man stiller nogle bestemte valgmuligheder op og udelader andre. Snu forældre lader for eksempel deres børn vælge mellem en tur på legeplads eller i skoven – og undlader behændigt at nævne Tivoli med ét ord. Denne form for magt kaldes også dagsordensættende – eller ikke-beslutningstaging. Den anvendes ikke kun i familien, men også i landspolitik, når bestemte politiske sager bringes på dagsordenen af for eksempel politikere og journalister – og andre udelades.

FIGUR 2.6 FORSKELLIGE FORMER FOR MAGT

Den tredje form for magt, som tages op her, er den *strukturelle magt*. Med den er der tale om den mest usynlige form for magt. I mange tilfælde er mennesker underkastet strukturel magt uden nogen sinde at opdage den. Samtidig har den strukturelle magt heller ikke enkeltpersoner som afsender, idet den ikke udøves bevidst. Derfor undgår denne form for magt også ofte kritik. Strukturel magt kan både være *institutionel* og *diskursiv*.

Institutionel magt. Det velkendte piktogram, som kunne hænge på ethvert offentligt toilet, udtrykker en norm: omgivelserne forventer, at det er mor, der skifter ble på baby.

Den institutionelle magt findes i samfundets *institutioner*, lige fra familien til arbejdsmarkedet og velfærdsstaten. Disse institutioner er reguleret af en masse *normer*, det vil sige både formelle og uformelle regler, som vi forventes at følge. Mange normer kommer med tiden til at fungere som vaner, fordi vi gør, hvad vi plejer, uden at tænke over det. Der gælder for eksempel i en familie indforståede regler om, hvem der hjælper med hvad – og gennemsnitligt er reglen, at piger hjælper med mere end drenge. På mange arbejdspladser er der en forventning til mandlige medarbejdere om, at barsel er noget, moren, ikke faren, tager. Fordi vi både gennem opvæksten og som voksne aflæser og tilpasser os til omgivelsernes forventninger, er strukturel magt forbundet med *socialisering*. Det betyder også, at afvigelse fra normerne ofte fører til *sanktioner*, det vil sige en mere eller mindre ubehagelig straf og måske irettesættelse. En dreng i kjole vil til en gymnasiefest højst sandsynligt modtage misbilligende blikke og kommentarer.

Institutionel magt minder om det, den franske sociolog Pierre Bourdieu (1930-

Diskursiv t

2002) ka
øvelse a
mennesl
ring og v
ge social
formelle
di de ikl
kan vær
sig velk
boldban
ved at b
lov.

I bog
(1998) b
det er ba
og kvinc
værdier
fundet. S
en rolle
skrobeli
bolsk ve
om mas
både ma
holde o
sker for
skelle s
leve op

1. Indsæt dine kerneord.

Hun står på en v_____.

Hun vejer ikke mange k_____.

Hun har de rigtige m_____.

Hun er m_____.

Hun køber tøj på t_____.

Hendes tøj er altid m_____.

Hun vil v_____ sit tøj.

Mange k_____ efter hende.

Dine kerneord

- 1 kigger
- 2 kilo
- 3 mode
- 4 model
- 5 mål
- 6 tilbud
- 7 vise
- 8 vægt

Diskursiv magt i 2. danskbog for 2. klasse.

2002) kalder *symbolsk vold* (se s. 33). Udøvelse af symbolsk vold finder sted, når mennesker i kraft af en bestemt socialisering og væremåde udelukkes fra forskellige sociale sammenhænge. Ikke gennem formelle diskriminerende regler, men fordi de ikke passer til forventningerne. Det kan være børnehavepigen, der ikke føler sig velkommen blandt drengene på fodboldbanen, eller manden, der har svært ved at bede sin arbejdsplads om barselsorlov.

I bogen *Den maskuline dominans* (1998) beskrev Bourdieu, hvordan samfundet er baseret på et hierarki mellem mænd og kvinder, der indebærer, at maskuline værdier tillægges en større værdi i samfundet. Samtidig socialiseres kvinder ind i en rolle som mindreværdige, passive og skrøbelige. Dette er et udtryk for symbolsk vold. Men selv om Bourdieu taler om maskulin dominans, mener han, at både mænd og kvinder er med til at opretholde og retfærdiggøre kønhierarkiet. Det sker for eksempel ved at omtale kønsforskelle som naturlige og biologiske, ved at leve op til de kønsbetingede forventninger

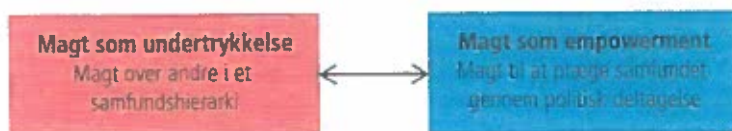
om korrekt opførsel, og ved at se ned på de egenskaber og værdier, der forbindes med kvinder.

At strukturel magt er *diskursiv*, betyder, at sproget og den måde, vi taler om forskellige emner på, er med til at forme vores forståelse og dermed vores handlinger. Hvad der er vigtige politiske spørgsmål i et samfund, giver ikke sig selv objektivt. Det afhænger derimod af, hvad der *italsættes* som problemer og hvordan.

Definition: Diskurser

Diskurser er ord og ytringer, der kædes sammen på en bestemt måde og dermed skaber en bestemt fortælling om virkeligheden. Konkret kan det handle om, at man kobler begrebet mænd med bestemte egenskaber som eksempelvis selvsikkerhed, eller at man kobler begrebet kvinde med egenskaber som medfølelse eller tilbageholdenhed. Gennem diskurser om køn skabes en forståelse af samfund og identitet, som har konsekvenser for den måde, vi tænker og handler på.

FIGUR 2.7. YOUNGS TO DIMENSIONER AF MAGT

Ifølge begrebet om diskursiv magt er behov og interesser også bestemt af sproget. Det gælder, når man efter at have set en reklame pludselig opdager et nyt behov, for eksempel for en kold sodavand eller et par dyre solbriller. Men det kan også handle om, hvordan man sprogligt fremstiller drenge og piger. På billedet, der stammer fra en danskbog til undervisning i 2. klasse, kædes ord som kilo, mode, model og kvinde sammen i en diskurs om køn. Med udgangspunkt i begrebet om diskursiv magt kan man sige, at billedet er med til at forme skoleelevernes opfattelse af, hvad piger bør gå op i.

Diskursiv magt minder om den franske idéhistoriker Michel Foucaults (1926-1980) forståelse af magt som noget, der uundgåeligt findes mellem mennesker, snarere end noget, man 'har over' andre. Hos Foucault handler diskursiv magt om, at selv om vi i princippet har uendelig mange muligheder for at sige ting, er der meget, som ingen kan finde på at sige, fordi det vil blive opfattet som underligt eller forkert. Derfor sætter en diskurs grænser for, hvad det er muligt at sige i en bestemt historisk periode og kulturel kontekst. Ifølge Foucault er den diskursive magt ikke blot begrænsende. Den er samtidig produktiv. Det betyder, at den producerer eller former menneskers identitet – også den del af identiteten, der handler om køn. På denne måde er det samfundsmæssigt bestemt gennem sprogbrug og diskur-

ser, hvad vi forbinder med "dreng" og "pige", for eksempel når man kalder drenge, der klarer dårligt i uddannelsessystemet, for "taberdrenge", eller når gymnasieelever kårer årets "slut" i skolebladet.

Iris Marion Young (1949-2006), en amerikansk politolog, har også beskæftiget sig med magt. Hun skelner mellem magt som *undertrykkelse* og magt som *empowerment* (se figur 2.7). Magt som undertrykkelse kan være alt fra, at man føler sig magtesløs, til at blive udsat for vold eller voldtægt. Magt som empowerment handler ikke om at have *magt over* andre. Derimod er det et spørgsmål om at have *magt til* at præge samfundet gennem politisk deltagelse i fællesskab med andre. Et

Empiri: Magt som empowerment

„Det, som måske har været et hak på mig personligt, er blevet omsat til en følelse, som driver mig politisk, og det er vel det mest produktive, sådan noget kan blive til, siger hun.

Jeg tager med glæde kappen på som aktivist for kvinders rettigheder og for menneskers ret til ikke at blive seksuelt krænket“, siger Emma Holten.

”23-årige Emma gik fra hævnporno-offer til feministisk frontkæmper“. René Just Poulsen og Søren Moon Vestergaard, dr.dk, 8. marts 2015.

Emma Holten
subjekt i stu

eksempel
at public
deres vilj
ten blev
idet hun
navn, ad
vilje. Eft
fulde og
også bely
ment ha
over sin
gerne vil
fotografe
Billeder
den da b
af seksu
rene for

2.2 I repræ delta

Ligesom
kuteret
skabern
men hv

Emma Holten fremstiller sin krop som et kvindeligt subjekt i stedet for et objekt.

eksempel på magt som undertrykkelse er at publicere nøgenbilleder af nogen imod deres vilje. Den unge kvinde Emma Holten blev i 2011 udsat for hævnporno, idet hun fik spredt nøgenbilleder samt navn, adresse og mail på nettet imod sin vilje. Efterfølgende fik hun tilsendt hadfulde og sexistiske mails. Men sagen kan også belyse, hvad magt som empowerment handler om. For at erobre magten over sin egen krop og vise, hvordan hun gerne vil opfattes, lod Emma Holten sig fotografere nøgen tre år efter episoden. Billederne offentliggjorde hun selv, og siden da blev hun en kendt offentlig kritiker af seksuelle krænkelser og fortaler for ofrene for hævnporno.

2.2 Demokrati, repræsentation og deltagelse

Ligesom magt er også *demokrati* et omdiskuteret begreb inden for samfundsvidenskaberne. Demokrati betyder folkestyre, men hvad der forstås ved "folk" og "sty-

re", er ikke så enkelt. Som allerede nævnt har ikke bare kvinder, men også andre dele af befolkningen både i Danmark og i andre vestlige lande historisk været udelukket fra det demokratiske fællesskab. Både køn, socioøkonomisk position og alder er faktorer, der har været med til at afgrænse "folket". I dag er stemme- og valgret stadig forbeholdt voksne statsborgere over valgsalderen, som i Danmark er 18 år. Til gengæld begrænser køn kun i ganske få lande den formelle adgang til at deltage i valg. Når vi har formel politisk lighed mellem kønnene, skyldes det den første kvindebevægelses kamp for stemmeret.

Demokrati kan udmøntes efter forskellige principper for, hvordan der "styres". Man skelner mellem *direkte* og *repræsentativt* demokrati. I det direkte demokrati er der direkte adgang til deltagelse i beslutningstagningen. Det gælder for eksempel, når der er folkeafstemning om graden af Danmarks engagement i EU. Det repræsentative demokrati udfoldes for eksempel ved kommunal-, regions- og folketingsvalg. Den grundlæggende idé med repræsentation er, at en lille gruppe tager beslutninger på vegne af en større gruppe. Men hvem eller hvad er det egentlig, de valgte repræsentere: vælgernes personlige meninger, samfundsgruppers (eksempelvis klassers) interesser, vælgernes sociale kendetegn (for eksempel køn, uddannelse og alder) eller partiernes politiske programmer? Det ser vi på i næste afsnit.

Betyder politikernes køn noget?

Efter valget i juni 2015 er 37 procent af medlemmerne af Folketinget kvinder. Ved valget i 2011 lå andelen på 39 procent, og den er således faldet med to procentpoint.